

Anteckningar från ett näringspolitiskt symposium

Göran Albinsson ger i denna artikel sin personliga syn på den debatt som försiggick under det av Nationalekonomiska föreningen anordnade symposiet om näringspolitik.

Vilken är Sveriges industriella framtid? Vem skall vi ha som vägledare? Huss eller Darwin?

Trettionio bekymrade mansansikten tittar på varandra. Konferensmän har en förmåga, som få kvinnor äger, att sitta bakom namnskyltar och se allvarstygda ut. Därför framstår också lätt det som män talar om såsom särskilt viktigt.

Den här gången är det dock inga skenproblem, som blåses upp. Det är komplikationerna med Sveriges fortsatta välstånd som oroar.

Sverige kan knappast hoppas på framtidsbranscherna, ty dem kommer ju alla andra länder att satsa på. I den mån svensk industri har någon framtid ligger den kanske utomlands. Här hemma är lönerna för höga och den offentliga expansionen för stark.

Ett dussin av herrarna kring den stora fyrkanten av konferensbord kan betecknas som storföretagsledare. För ovanlighetens skull sitter de mest tysta och lyssnar.

Fil lic GÖRAN ALBINSSON är chef för debatt- och näringslivsavdelningen på Svenska Dagbladet. Han har tidigare varit chef för Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS).

De som dominerar diskussionen är nationalekonomerna med hemvist inom forskning, förvaltning och organisationer.

Välutbildade nationalekonomer med grundlig träning i modelltänkande besitter en god förmåga att abstrakt och utan störande emotioner hantera konfliktladdade problem. När sedan alla är gamla bekanta, som i decennier läst varandras böcker och artiklar, blir en diskussion lätt ett slags klassisk dans med kända ståndpunkter och argument.

Utanförstående som inte behärskar jargongen väljer att tiga och lyssna. Detta går så mycket lättare som den interna ekonomdebatten har ett klart underhållningsvärde. När den celebre professorn formulerar sina träffande satser blandas beundran med avund: Den som ändå kunde vara så säker på någonting, som han tycks vara på allting!

Ögonskenlig rationalitet?

Det föds en hädisk tanke: Tänk om ekonomerna bara är ögonskenligt rationella, när de pläderar för mer kunskapsintensiv produktion med hänvisning till de framtida avsättningsmöjligheterna. Vad de i själva verket önskar är ett samhälle befolkat av bildade och följaktligen trevliga människor. I ett de välutbildades samhälle är också inkomsterna jämnt fördelade och därmed social harmoni säkrad.

Dylika funderingar får genast mot-

hugg: Hittills har tendensen varit att minskade inkomstklyftor leder till hårdare fokusering på de små skillnader som återstår.

En till fackföreningsrörelsen knuten deltagare fyller sin ombudsmannaplikt genom att framhålla betydelsen av en viss samförstånds nivå, som gör att samhället kan undgå konflikter. Storbritanien framhålls som ett varnande exempel på hur bristande samförstånd mellan olika grupper sänker den industriella konkurrensförmågan.

Ingen ifrågasätter betydelsen av ett brett och solitt samhällligt samförstånd. Annars blir det alltför plågsamt med de omvandlingar som krävs för den ekonomiska tillväxt som i sin tur är en förutsättning för bevarat samförstånd.

Incitament eller samförstånd

Hur uppnås då ett samhällligt samförstånd? Den som introducerade begreppet anser att samförstånds nivån varierar med människornas känsla av trygghet och rättvisa. Ett problem är därvid att trygghet minskar utrymmet för incitament. Och utan incitament går det inte att få industrins hjul att snurra så fort som krävs för en trygghetsalstrande produktionsnivå.

Någon suckar att det ekonomiska skeendet tycks sprängfyllt med onda cirklar och målkonflikter.

En annan ger sig in på folkpsykologiska generaliseringar i försöken att förklara de konfliktfria tillväxtdecennierna från 50-talets början till 60-talets slut. I Sverige, Japan och Västtyskland var man överens om de blandekonomiska spelreglerna. Medborgarna kunde samlas kring enkla värden, främst bland dessa en allmän tro på det möjliga och lämpliga med ökande materiell standard.

Därefter hettar debatten till. Det behövs för att kompensera en sjunkande inomhustemperatur. Någon termostat

tycks ha gått i baklås. Kavajerna knäpps.

Med emfas räknar seminariets Kasandra upp olika sätt på vilka vi i Sverige förstör det så viktiga samförståndet.

Vi fixerar oss vid löneskillnader utan att bry oss om att de kan vara kompensation för andra olikheter. En högre lön kan ju motiveras av tungt arbete, dålig arbetsmiljö, stort ansvar, etc.

Vi fixerar oss vid bruttoskillnader som genom den progressiva beskattningen nästan raderas ut, när de transformeras till nettobelopp.

Vi fixerar oss vid inkomstfördelningen och nonchalerar tillväxten. Det är sant att ökade vinster ger högre inkomster i pyramidens topp men via sysselsättningseffekter ger de totalt större inkomstsumma till dem i pyramidens botten.

Vi blundar däremot för de förhållanden som verkligen leder till stora, socialt omotiverade inkomstöverföringar: skatteflykten, inflationen, byggnadsregleringen.

Talaren summerar med en retorisk fråga: Vad betyder det för samförstånds nivå att illegala verksamheter blivit starkt lönsamma och drar till sig allt större resurser?

Nästa röst konstaterar, att vi svenskar har en tendens att gardera för snuva men strunta i de farliga farsoterna.

Det har nu uppkommit en tendens, att de som begär ordet väljer att tala om hur dåligt Sverige är. Ingen säger något om hur bra Sverige är.

Särskilt påtagligt blir detta, när utbildningsreformerna kommer på tal. Kunskapsnivån hos de utbildade har successivt sjunkit. Inläggen vittnar om besvikelse över dessa förbättringar till det sämre.

Vad måste främst rustas upp, grundskola, gymnasium eller universitet? Det koncisa svaret får frågaren att verka troskyldig: allt.

Industrins framtid

Sedan är det emellertid slut med tvärsäkerheten. "Allt" skall inte rustas upp lika mycket. Problemet är bara vad som från industriell synpunkt bör prioriteras. Kanske är det lättare och mer lönande för Sverige att höja gymnasienivån än universitetsnivån? Är det möjligen så att industrin har större nytta av duktiga ingenjörer än av duktiga forskare?

Eller vilar den svenska industrins framtid på en kvalitativt bättre folk- och yrkesutbildning? Det kan ju vara så att konkurrenterna – och då speciellt de sk nya industriländerna – har lättare att få fram duktiga ingenjörer än att skola och träna sina arbetare till svensk standard ifråga om kunnskap, självständighet och driftighet.

Utbildningsdiskussionen har initierats av inlägg om den svenska industrins tekniska standard. Företagsrepresentanter har vittnat om det oroande i att forskning och utveckling – FoU – relativt sett blir allt dyrare. Sverige måste i ökad utsträckning köpa teknisk kunskap från utlandet.

Nu undras vad statliga storsatsningar på utvalda projekt kan ge. Erfarenheten pekar på låga "spin-offs" för industrin, hävdar en tekniker i polemik mot den särskilda näringspolitiska delegationens betänkande.

Handeln med kunskap är ett misslyckande för den ekonomiska teorin, säger en namnkunnig ekonom i en ton så bestämmd som ville han övertyga icke-ekonomerna om att den ekonomiska teorin normalt är framgångsrik. Visserligen omsätts patent och licenser på marknader, men de är bara bärare av en liten del av den kunskap som passerar gränser.

Ett par för Sverige negativa omständigheter nämns. Det är en mycket låg etablering av utländska företag i Sverige. Detta är beklagligt med hänsyn till att internationella koncerner är framstående

bärare av teknisk och kommersiell kunskap. Vidare har Sverige knappast någon import av kvalificerad kunskap genom invandring. Orsaken är naturligtvis att den höga inkomstbeskattningen gör företag i Sverige konkurrensodugliga ifråga om nettolöner.

Seminariets mästare på drastiska formuleringar firar en pedagogisk triumf: Sverige kan alltså bara utnyttja ingenjörer, som utbildats i Sverige. Det är som om företagen i Michigan enbart skulle få anställa tekniker från Michigan.

Innovationsprocessen

En direktör med forskarbakgrund vet mycket om innovationer. Kontentan är att innovationsprocessen har många led. Att genom köp eller egen forskning förvärva kunskap och idéer kan vara ett mindre problem än att få företaget att acceptera nyheterna. Innovationer är alltid ett hot mot det bestående och möter därför motstånd. Och det gäller såväl stora som små förändringar.

Någon undrar om innovationer är lika viktiga idag som de var förr i tiden. Förbättrade kommunikationer förkortar ju den tid som innovatören får uppträda ensam.

En representant för näringslivet inlägger gensaga: Det tar faktiskt regelbundet en ganska lång tid innan innovationen störs av konkurrenternas marschmelodi, plagiatorernas intåg. Företagen och innovationerna i all ära, men är det inte inom den svällande offentliga sektorn, som det verkliga innovationsbehovet föreligger!

Inom vilka branscher ligger Sveriges industriella framtid? En sån dum fråga! Nuvarande branschbegrepp är förlegade och då särskilt de som bygger på råvaran. För framtidsbedömningar behöver vi branscher som är funktionellt definierade. Nationalekonomin är otvetydigt en vetenskap som går fram och tillbaka

med stormsteg. Som viktigare än know-how framstår plötsligt know-what.

Kunskapsintensiva aktiviteter är en sådan funktionellt definierad bransch, som återfinns inom alla traditionella branscher.

Världsbäst på ett litet område

Vill begreppsutredaren med detta ha sagt, att svensk industri bör satsa på kunskapsintensiv produktion? Den tillfrågade gör en avledande manöver: För lilla Sverige gäller att resurserna måste koncentreras. Det centrala är att vara världsbäst på ett litet område. Med koncentration går det också att få längre tillverkningsserier. Företagen måste dock ha en bred bevakning av den tekniska utvecklingen och vara beredda att med snabba uttryckningar fånga upp intressanta resultat.

Moltkes taktik bör tydligen vara Nicolins strategi: getrennt marschieren, ve-reint schlagen.

Är det inte viktigt att kunna erbjuda ett fullt sortiment, spörjer den ene. Bör inte företagen sprida sina avsättningsrisker och därför diversifiera i stället för att koncentrera, undrar den andre. Det finns också politiska risker, som kan motivera diversifiering, säger en direktör med socialiseringsbegärliga produkter på tillverkningsprogrammet.

Gång på gång återkommer frågan: Vad skall svensk industri ägna sig åt på 80-talet?

Som man legat får man bädda, är innebörden av det svar som påminner om att Sverige överinvesterat i basindustrier med tveksam framtid. Industristrukturen är trögrörlig. Vi måste långt in i framtiden lita till de industrier vi har idag. Även vid bevarad 60-talsrörlighet skulle det ta lång tid att på ett avgörande sätt ändra kompetensområdet.

En tekniker tycker, att den offentliga debatten blivit för teknikfokuserad. Teknikern får inte ryckas ur sitt företagssam-

manhang. Varför har man skapat STU (Styrelsen för teknisk utveckling) men inte SMU (Styrelsen för marknadsutveckling)?

En cyniker anser, att Heckscher-Ohlin-teoremet visar, att Sveriges industri har sin framtid i det förgångna. Konsekvensen av den allt sämre utbildningen måste bli en återgång till textil och läder.

En realist varnar för satsningar på sådant, som köps av regeringar. När det gäller stridsflyg och kärnkraft har det lilla landet ett klart underläge i anbuds-konkurrensen.

En ekonomisk darwinist varnar för att lägga industrins framtid i politikens och byråkraters händer. Näringspolitik är att se till att de sociala systemen fungerar så att duktiga personer med idéer kan dra till sig arbete och kapital.

Friska fläktar

En lokalpolitiker från Bohuslän låter det blåsa in några friska, salta fläktar i den tunna akademiska luften. Vad skulle Darwin kunna föreläsa om i Göteborg? Hur städar man upp efter varvssatsningarna med non-interventionistisk politik? Tror verkligen någon att varven inte skulle ha råkat i kris om lönerna stigit långsammare?

Den osynliga handens advokater skyndar sig att försäkra, att varven naturligtvis är ett specialfall. Protokollföraren undrar i sitt stilla sinne vilka krisbranscher som inte är specialfall. Stål? Textil? Massa och papper?

En strukturrännig professor menar, att de har fel som hänför kostnadskrisen till att vi glömde EFO-modellens krav 1974-76. De var förgätna redan tidigare. Det svenska kostnadsproblemet har sitt ursprung i 60-talet.

Debatten om Sveriges industriella framtid ebbar ut. Ordföranden skonar seminariedeltagarna från den sedvanliga sammanfattningen. Man skiljs i en all-

män känsla av att framtiden inte är vad den varit.

Dagens största behållning fick nog yrkespopularisatorn. En tekniker lärde honom ett nytt sätt att illustrera skillnaden mellan mikro och makro.

Ett amerikanskt storföretag hade råkat i lönsamhetskris och måste rationalisera.

Personalstyrkan skulle bantas med 8 000 personer. Alla hade mikroperspektiv och insåg, att det gällde att genom hårt jobb meritera sig för fortsatt anställning. Makroresultatet blev en drastisk produktivitetshöjning. Företaget kunde avskeda 16 000 medarbetare.